

Saamelaisia etymologisia lisiä

1. Aluksi

Tämä kirjoitus tarjoaa muutaman lisän suomen ja karjalankin sanaston alkuperän tuntemukseen. Sananselityksiä yhdistää se, että puheeksi tulevien pohjoisten itämerensuomalaisten sanojen alkuperä johdetaan saamelaiskieliin, tarkemmin sanoen nykyisiä saamelaiskieliä edeltäneeseen kantasaamelaiseen aikaan.

Itämerensuomen ja saamen yhteisen kantakielen sekä tämänhetkisten itämerensuomalais- ja saamelaiskielten väliin sijoittuvien kielimuotojen ajoitus ja paikannus ovat monitahoisia ja kiistanalaisiakin tutkimuskohteita, mutta sekä kantasuomen että kantsaamen fonologian ja morfologian rekonstruktioista vallitsee suhteellinen yksimielisyys, mikä antaa myös itämerensuomalais-saamelaisien lainasanojen tutkimukselle tukevan kehyksen. Näiden kahden kielihistoriallisesti ja maantieteellisesti läheisen kieliryhmän keskinäisten lainasuhteiden tutkimusta on kuitenkin viime vuosiin asti hallinnut yksipuolinen näkökulma, jossa saame ja saamelaiset on nähty pääasiassa erilaisten leksikaalisten ja kulttuuristen lainasuhteiden vastaanottavana osapuolena, itämerensuomi ja sen puhujat puolestaan lainanantajina tai vähintäänkin -välittäjinä. Suunnaltaan päinvastaisten lainasanojen olemassaolo on toki myös tunnustettu, mutta itämerensuomen saamelaislainojen identifiointi on perinteisesti rajoittunut melko yksiselitteiseen substraattisanastoon – väistyvien kielimuotojen puhujien ympäristöä ja elinkeinoja kuvaavaan sanastoon sekä muihin omailemisiin kulttuurisanoihin – ja muuten suomen pohjoisimpien murteiden tuoreimpiin sanastokerrostumiin. Merkittävä osa suomen nykyisestä puhumalasta on ollut enemmän tai vähemmän saamelaista vielä historiallisella ajalla ja muinaisen saamelaisasutuksen eteläisyydestä vallitsee muutenkin laaja yksimielisyys, joten on suorastaan erikoista, kuinka vähälle huomiolle itämerensuomen saamelaislainat ovat jääneet.

Suomen saamelaisien lainasanojen tuntemus on silti viime vuosina noussut aivan uudelle tasolle Kaisa Häkkisen (2007, 2008) kuvatessa suomen kirjakielen saamelaisien lainasanojen historiaa sekä Eino Kopsen (1996) ja Ante Aikion (2009) esittäessä suuren joukon saamelaisia etymologioita myös murteiden tuntemattomammalle sanastolle. Erityisesti Aikio (2009) osoittaa, että monien saamelaislainoiksi tulkittavien sanojen levikit ulottuvat laajalti suomen kaikille murrealueille (heikoimmin lounaismurteisiin) sekä idässä karjalan kielimuotojen

ja lyydin kautta aina vepsään ja osin jopa vatjaan (mts. 123–124, 148) asti. Vaikka saamelaislainojen joukkoon mahtuu paljon suppea-alaisia substraattisanoja ja vaikeasti etymologisoitavaa ekspressiivisanastoa, saamelaisia lainoja ovat myös niinkin tavalliset sanat kuin *kaasu*, *kenntä*, *mieto*, *nuotio* ja *vaara* ’vuori’. Näyttääkin siltä, että pohjoisen itämerensuomen yleisen perussanaston mahdollinen saamelainen alkuperä on jatkossa syytä huomioida yhtä luonnollisena vaihtoehtona kuin millaisina etelästä, lännestä ja idästä tulleita indoeurooppalaisia lainasanoja on vanhastaan pidetty. Tästä pohjoisesta näkökulmasta tarkastellaan alla verbejä *kietoa* ja *kietaista* sekä adjektiivia *silkka*, varauksellisesti myös adjektiivia *kirkas* ja tätäkin varauksellisemmin verbejä *siekailla*, *solkata* ja *solvata*.

2. *kietoa*, *kietaista* ← kantasaamen *kietę ’käsi’

Suomen murteissa melko laajalti tunnettujen, mutta lähisukukielistä puuttuvien *kietoa*- ja *kietaista*-verbien alkuperää ei tähän mennessä ole kyetty tyydyttävästi selittämään. Tuoreimpana etymologisena sanakirjanamme NSES (s.v.) tyytyykin lähinnä toteamaan, että *kietoa* voitaneen yhdistää *kiehtoa*-verbin kaltaisiin äänteellisesti ja semanttisesti samankaltaisiin sanoihin. Suomen *kietoa*- ja *kietaista*-verbien pohjaksi on kuitenkin mahdollista olettaa itämerensuomalaisen ja saamelaisen kielten vanhaan yhteiseen sanastoon pohjautuvan *käsi*-sanon kantasaamelainen vastine *kietę tai sen perillinen jossakin myöhemmässä Suomen alueella puhutussa saamelaisessa kielimuodossa (vrt. saaN *giehta*, saaI *kietä* ja saaKo *kiött*). Nyt esitettävän selityksen mukainen johtosuhde rinnastuu yksiselitteisesti mm. substantiivien *potka* ja *koura* sekä niistä johdettujen frekventatiiviverbien *potkia* ja *kouria* sekä momentaaniverbien *potkaista* ja *kouraista* suhteisiin. Siinä missä *potkaa* käytetään potkimiseen ja *kouraa* kourimiseen, ”*kietoja*” eli *käsiä* – sekä *kämmeniä* että *käsivarsia* – käytetään luonnollisesti *kietomisen* ja pikaisemman *kietaisemisen* välineinä.

Hypoteettisen kantasubstantiivin **kieta lainaamisesta ei tosin ole merkkejä, mutta tällaista vaihtetta ei liene välttämätöntä olettaakaan, sillä myös saamelaiskielissä on useita samaan tapaan johdettuja verbejä, mm. pohjois- ja luulajansaamen *giehtadit* ’koskettaa (kädellä)’ ja *giehtadallat* ’käsitellä’. Toisaalta on mahdollista, että suomen varhaismuodoissa on ollut käytössä myös sittemmin kadonnut kantasubstantiivi, jolla on voinut olla monille saamelaislainoille tyypillinen pejoratiivinen sivumerkitys (vrt. Koponen 1996, 94; Aikio 2009, 213–214). Tähän viittaavaa sävyä lienee yhä havaittavissa joissakin *kietoa*- ja *kietaista*-verbien käyttötavoissa (vrt. *koura* → *kouria*, *kouraista*). Mikäli ’käsi’-merkityksisen substantiivin ja käsin suoritettavan *kietomisen* semanttiset yhteydet tuntuivat ensi ajattelemalta etäisiltä, nämä tulevat monin tavoin esiin seuraavissa esimerkeissä; muistettakoon myös saksan *umarmen* ’syleillä, kaulailla’ sekä englannin *käsivartta* merkitsevistä substantiivista saatu verbi *arm* (mm. ’take in one’s arms’ ja ’put one’s arm round’), jota ei pidä sekoittaa homonyymiseen, mutta toista alkuperää olevaan ’varusta(utu)a, aseista(utu)a’-verbiin (OED).

Vanhan kirjasuomen sanakirja ei tunne momentaanista *kietaista*-verbiä, mutta *kietoa* (s.v.) tavataan jo Agricolan teksteistä lähtien. Monet VKS:n merkitysryhmään ’piirittää; sitoa, kahlehtia, vangita’ kokoamista esimerkeistä viittaavat muuhunkin kuin konkreettisesti käsin suoritettuun sitomiseen tai ympäröimiseen, mutta tällöinkin oletettu ’käsi’-taustainen etymologia tarjoutuu lukijan eteen kuin itsestään. Läpinäkyvimmin näin käy Psalmin 18 jakeen 6 suomennoksissa, joissa Agricola puhuu kahdestikin kietomisesta, mutta vuoden 1642 Raamattu kuitenkin ”käsittämisestä” sanan nykyistä ’ymmärtämistä’ edeltäneessä konkreettisessa merkityksessä (vrt. Inkilä 1942; Häkkinen 1990, 131–132): Agricolan lausetta *Ne Heluetin Siteet kiedhoit minun / ia ne Coleman Paulat minun ylitzewoitit* vastaa ensimmäisessä Raamatussa *Helwetin sitet käsitit minun / ja cuoleman paulat ennätit minun* (Biblia). (Jakeen myöhemmät käännökset vuosilta 1776–1992 puhuvat taas agricolalaisittain juuri kietomisesta.) Sama synonymia näkyy myös Arthur Dentin *Totisen käändymisen harjoituksen* (1732) parallelismissa [*Perkele pauloja*] *meidän etehemme wirittä, kietoaxensa ja käsittäxensä meitä*, ja Janne Saarikivi (henkilökohtaisesti) onkin esittänyt osuvan huomion, että *käsittää*-verbiä voisi jopa ajatella lainaverbiin *kietoa* rinnastuvaksi käännöslainaksi.

Vaikka monet verbin *kietoa* varhaisimmista käyttötavoista yhdistyvätkin kiinnostavasti *käsittää*-verbin alkuperäisimpään tunnettuun merkitykseen ’ottaa, tarttua käsin kiinni; saada käsiin’ (Inkilä 1942, 22), nykysuomen *kietoa*-verbin prototyypisenä käyttötapanä on pidettävä myös VKS:n ensisijaisena esittämää merkitystä ’kääriä ympärille; kääriä johonkin’. VKS viittaa mm. Christfrid Gananderin lauseeseen *Koiran nahka nyljettyä lämminnä ja tuoresna jalkain ympäri kiedottu, wetää ulos Giktin, ja luuwalon jalko pöydistä ja nilkasta*, ja jo vuoden 1642 Raamatussa esiintyy *Heidän catuillans käywät he kiedoitut säckeihin* (Biblia, Jes. 16:3 [15:3]). VKS mainitsee myös substantiivin – nähtävästi pikemminkin substantiivistuneen partisiipin – *kiettu* (s.v.), joka mainitaan Gananderin ja Jusleniuksen sanakirjoissa merkityksessä ’det som är i hoop wingladt’, myös yhdyssanassa *tupakkikiettu* (vrt. *käärö*).

Suomen murteiden sana-arkiston ja sen pohjalta laadittavan Suomen murteiden sanakirjan tarjoama kuva murteiden *kietoa*-verbistä vastaa pääpiirteissään vanhan kirjasuomen ja nyky-yleiskielen kantaa. Sekä *kietoa*- että *kietaista*-verbien levikki kattaa valtaosan suomen puhuma-alasta, etenkin hämäläis-pohjalaisesta alueesta. *Kietoa*-verbin yleisimmästä merkityksestä ’kiertää, kääriä; sitoa’ SMS esittää seuraavat levikkitiedot: ”Eniten tietoja Häm KesE, joitakin tietoja PohE Kym PerP LänP, lisäksi yksittäistietoja.” Momentaaninen *kietaista* perusmerkityksessään puolestaan tunnetaan ”Poh HämP-K Kym Kar Sav Kes Kai PerP LänP ja liepeiltä”. Nyky-yleiskielessä tavallisimmista merkityksistä poiketen huomiota herättää *kietoa*- ja etenkin *kietaista*-verbien verraten laaja-alainen käyttö merkityksessä, jota SMS luonnehtii sanoen ”lyömisestä: läjäyttää, sivaltaa, livauttaa”. Tästä on tietoja melko laajasti hämäläismurteiden ja läntisten savolaismurteiden alueelta, mutta eniten Etelä-Pohjanmaalta, esim. Längelmäen *kiatasim miestä naamaa*, Teuvan *Orotas, kum mä kiataasen ympäri korvia*,

niin kylläs lähäret ja Nurmon mitä s_uolis (mies) mullen teheny! min_uolisin kiatoonu (= läimäyttänyt) ympärik korvija.

Yhteyttä kantasanan ’käsi’-merkitykseen tuntuu heijastavan samoin erityisesti Etelä-Pohjanmaalla ja lähiseuduilla sekä etäämpänä Hämeessä tavattava merkitys ’siemaista, kulauttaa’, esim. *Kyllä soon niin tuikiaa, notta älä vaan kovar ryyppää kiataasemalla* (Kauhava), *Kuka tämän mairon nyt on kaikki kiataassu?* (Lapua), *Kiataasin tota kahveeta ehtoolla ja valvon kollottelin aamuyähön* (Pälkäne). Krista Ojutkangas on kiinnittänyt huomioni siihen, että nykykielessäkin esiintyy melko yleisenä pikaista juomista ja väliin myös syömistä kuvaava idiomityyppi *kietaista huiviin/naamaan/alas*, esim. *Jaah, kyllä sitä kait kohta pitäis booli sotkea ja eka olut kietaista huiviin näin synttäreiden kunniaks* (<http://www.ocf.fi/forum/viewtopic.php?p=876307> 17.11.2009). Edelleen varsinaisen käärimisen ulkopuolelle jääviä, mutta silti nimenomaisesti manuaalista työskentelyä kuvaavia lause-esimerkkejä SMS listaa myös sekalaisemman, lähinnä kymenlaaksolaisena esitetyn merkitysryhmän alle: ”muusta nopeasta tekemisestä: tekaista, pyöräyttää tms.”, esim. *Kiataasin täs muutamam pullam pyhiksein* (Jaala), *Minä kiataasin (= tempaisin) siit korvopuu (= saavin kantoon käytetyn puun)* (Lammi). Jälkimmäinen esimerkki rinnastuu myös edellä mainitun *käsittää*-verbin varhaisimpiin merkitystehtäviin, ja muutkin yllä mainitut merkitykset muistuttavat esim. verbiä *napata*, jota perusmerkityksensä ’ottaa kiinni (nopeasti)’ lisäksi voidaan käyttää myös esim. juoman nappaamisesta (siemaisemisestä) tai sormille nappaamisesta (napsauttamisesta) puhuttaessa. *Kietao*-verbin ilmaiseman käärimisen ja abstraktimman ottamisen semanttinen yhteys rinnastuu myös Koivulehdon (2009, 93–95) esitykseen, jonka mukaan *ottaa* on laina esigermaanisesta kääntämistä merkinneestä **wond^h-éye/o*-verbistä (> mm. ruotsin *vända*, saksan *wenden*).

Verbien *kietao* ja *kietaista* perusmerkityksenä voi joka tapauksessa pitää kymmenien SMSA:n esimerkkien kuvaamaa käsin asettamista, jolloin kyse on etenkin esiliinan, hameen, huivin, kaulaliinan, šaalin, takin, turkin ja vyön kaltaisten vaatekappaleiden sitomisesta.¹ Toisaalta tällöinkin käsien liike vaikuttaa olevan keskeisempää kuin kietomisen ja kietaisemisen lopputulos, sillä kiinnittämisen ohella samoilla verbeillä viitataan toisinaan myös liki päinvas- taiseen irrottamiseen, esim. *sitte kö tuli kuuma me kietastiin puserot pois päältä* (Nivala), *kesälä kievottii koivun ympäriltä niitä tuohia* (Mäntyharju). *Kietao*- ja *kietaista*-verbiin moninaisia merkityksiä yhdistää siis ennen kaikkea niiden pohjalla oleva instrumentti ’käsi’, ja sanan laaja-alainen, mutta suomeen rajoit- tuva levikki (SSA: ”yl., ei LounSm Verml Ink”) käy yksiin monien saamesta itämerensuomeen lainattujen sanojen levikin kanssa (Aikio 2009).

1. Tämä perusmerkitys tuo mieleen Toivosen (SKES) varhaisen yrityksen yhdistää *kietao*-verbi lähinnä eteläsaamessa tavattavaan verbiin *gietsedh* ’sonnustaa, kiinnittää vaate vyön alle’. Myöhemmät etymologiset sanakirjat ovat torjuneet tämän äänteellisesti ongelmallisen yhdistyksen (affrikaatta /c/ <ts> pro /t/), mutta semanttisista syistä rinnastus voi vielä kaivata uudelleenarviointia, vrt. esim. *gietsieh gaptam bæjese* ’gürte deine Jacke auf!’ (SLW s.v. *giëdsedh*) ja *Nuinko huolimattonasti sinä oot kietassu vyös kiini, ku o ihan ristissä selästä* (SMSA, Äänekoski).

3. *silkka* (+ *kirkas* ~ *kilkas*?) ← kantasaamen **čielke(-s)* 'selkeä'

Suomen adjektiivin *silkka* 'pelkkä, sekoittamaton, puhdas, selvä' alkuperää on pidetty toistaiseksi melko epäselvänä, joskin etymologisten sanakirjojen mukaan se on "mahdollisesti" (SKES), "ilmeisesti" (SSA) tai "todennäköisesti" (NSES) samaa kantaa kuin adjektiivi *sileä* ja muut siihen liittyvät sanat (esim. *silittää*). SKES viittaa lisäksi harvinaisempiin muotoihin *silka*, *silko*, *silku*, *silkku* ja *silkas*; myös SSA ja NSES huomioivat samassa yhteydessä kainuulaisen *silkko*-sanana, jolla viitataan silkasta pettujauhosta valmistettuun leipään. *Silkka*-sanana levikki kattaa kaikki suomen murrealueet (SMSA), mutta ei ulotu muihin itämerensuomalaisiin kieliin, kun taas *sileä*-sanana on yleisitämerensuomalainen. SMSA:n tarjoama kuva osoittaa, että vanhoissa kansanmurteissa tätä *pelkkä*-sanana tavoin vain attribuuttiasemassa esiintyvää adjektiivia on käytetty erityisen usein viitattaessa nesteeseen, lähinnä veteen ja vereen mutta myös esimerkiksi tervan, kirkkauteen eli puhtauteen; yleistä ja laaja-alaista on myös *silkasta valheesta* puhuminen. Yleisin konteksti *silkkaa vettä* (esim. *minä keittän* [kahvin] *aina silikkahav vetehe* [ts. en sumppia]; SMSA, Himanka) erottaa veden paitsi odotuksenmukaisemmista nesteistä (kahvista, sumpista, maidosta ja viinasta) myös talven säätiloista puhuttaessa odotuksenmukaisemmista lumi- ja räntäsateista (*sataa silkkaa vettä*). Silkan vedentulon ohella voi kuitenkin puhua myös silkasta (kirkkaasta) poutasäästä: *Silkka pouta ei pilven hattaraakhan nävy* (SMSA, Kittilä).

Silkka-sanana yhteyttä *sileä*-sanueeseen on pidettävä sekä äänteellisesti että semanttisesti niin löyhänä, että vaihtoehtoisetkin selitykset voitaneen yhä ottaa huomioon. Yksi tällainen on mahdollisuus, että *silkka* on saamelainen laina, jonka vastineet lainanantajataholla (esim. saaN *čielggas* : *čielga*, saaI *čielgâs* : *čielgâ*, saaKo *čiodlgas* : *čiodlgg*) pohjautuvat kantasaamen muotoon **čielke(-s)*, joka vanhastaan tunnetaan itämerensuomalaisen *selkeä*-sanueen etymologiseksi vastineeksi (esim. SSA s.v.).² Nykysaamen *čielggas* ja sen *silkka*-sanana tapaana attribuutiivinen *čielga*-muoto on merkitykseltään 'selvä, selkeä, puhdas, kirkas'. Tästä syystä aivan tavallisia ja luontevia ovat myös esimerkiksi ilmaisut

2. Itämerensuomen sanan rekonstruktio saamelais-itämerensuomalaisella, vanhastaan varhaiskantasaamelaisiksi kutsutulla tasolla olisi *šelkitä (*šelketä) tai vaihtoehtoisesti *čelkitä (*čelketä), vaikka Korhonen (1981, 84) ja Sammallahti (1998, 234) viittaavatkin vain *š-alkuisiin kantoihin (vrt. kuitenkin Korhonen mts. 128–129). Jälkimmäisen vaihtoehdon valossa on yllättävää huomata, että sanueta ei liene koskaan pyritty yhdistämään udmurtin merkitykseltään erittäin samankaltaiseen adjektiivin *čilkjet* (чылккыт) 'selkeä, kirkas, puhdas', jonka äännelaillinen edeltäjä olisi lähinnä *čulkita (ellei *čülkitä tai *čalkita); *čelkitä-muodon säännönmukaisin jatkaaja puolestaan olisi udmurtissa **čulkjet. Tähän mennessä ainoa tätä kauemmas etymologisoitu suomen *-eA*-johdos lienee *pimeä*, jonka vastineiksi on katsottu mm. udmurtin *pejmjet* (*peľmjät*, *peňmjät*) 'pimeä' ja enetsin *feide* 'id.' < kantauralin *pilmitä. Suomen sanan alkuperää kuvattaessa SSA (s.v.) ilmoittaa, että "perm ja sam kielten sanat ovat johdoksen tarkkoja vastineita", vaikka tätä seuraa toteamus "-l-:n kato ims kielissä on selvittämättä" – suomessa odotuksenmukaisin muoto olisi siis **pilmeä. Samassa hengessä lienee mahdollista arvella myös udmurtin *čilkjet*-adjektiivia itämerensuomen sanan tarkaksi, joskin ensitavun vokaalin osalta selvittämättömäksi vastineeksi; Jaakko Häkkinen (henkilökohtaisesti) on kuitenkin huomauttanut, että vokalismiltaan vastaavia "poikkeustapauksia" ovat myös mm. yleisesti hyväksytyt sanarinnastukset *neljä* ~ *ñil* ja *mennä* ~ *mñnjni*, joten tässä rinnastettuja adjektiiveja voidaan kaikkiaan pitää sekä äänteellisesti että semanttisesti varsin yhdenmukaisina (ks. Lytkin 1964, 21–23).

čielga čáhci 'silkkaa vettä', *čielga varra* 'silkkaa verta' ja *čielga gielis* 'silkkaa valhetta'.

Saamen ja suomen sanojen äänteellinen yhdistäminen ei kuitenkaan käy suoraviivaisesti, sillä saamen sanan suomalaiseksi vastineeksi voisi odottaa pikemminkin muotoa ***kilk(k)a* (← **čielke*; predikatiivimuodosta **čielkes* → ***kilkas*). Vokaalisuhde saamen *ie-a* ~ suomen *i-a* ja konsonanttisuhde *-lg-* ~ *-lkk-* ovat joka tapauksessa odotuksenmukaisia, ja *čielga* ~ *silkka* -yhdistys rinnastuu-kin esimerkiksi Aikion (2009, 165–167) käsittelemään *tilka*, *tilkku* -sanueeseen ja sen oletettuun saamelaiseen originaaliin **tielkē*. Likvidan ja heterorgaanisen klusiilin muodostamia konsonanttiyhtymiä eivät suomen fonotaksin mukaan voi edeltää diftongit tai pitkät vokaalit, joten lainaoriginaalien ensitavujen diftongit on korvattu *i*:llä. Sonoranttia seuraavaa saamen yksittäisklusiilia vastaa monissa muissakin saamelaislainoissa geminaattaklusiili tai *tilka-* ja *tilkku-*sanoissa nähtävä variaatio (mts. 67, 166); huomattakoon tässä yhteydessä myös suppea-alaisesti Tyrväältä, Urjalasta ja Vampulasta muistiinpannut samamerkityksiset *silka*-muodot (SMSA). Geminaatallisen *silkka*-asun valta-asemaan on voinut vaikuttaa myös äänteellisesti, semanttisesti ja syntaktisestikin hyvin samankaltainen, joskin murteissa suppea-alaisempi (SSA s.v.) *pelkkä*-adjektiivi.

Toisin kuin **ē* sanassa **tielkē*, sanan **čielke* jälkitavun **e* olisi voitu suomessa korvata **i*:lläkin, mutta myös *a* saamelaisoriginaalin **e*:n vastineena on jokseenkin tavallinen (esim. *nuoska* ← **ńuoocke(-s)* > saaN *njuoskkas* : *njuoska* 'märkä, raaka', Koponen 1996, 92–93; Aikio mts. 123–124). Ainoa epä-äänne-*laillinen* äänne on siis alkukonsonantti *s-*, sillä varhaisimmissa suomen saamelaislainoissa etuvokaalia edeltävä **č-* on yleensä korvattu *k-*illa (sanoissa *kelo*, *kieppi* ja *kinkeä* 'kireä'; Aikio mts. 77–80, 84–85, 91–92). Karjalassa samanlaisissa saamen affrikaatta-alkuisiin sanoihin palautuvissa lainoissa on kuitenkin myös affrikaattoja: karjalassakin klusiilisen *kelo*-sanan lisäksi itämerensuomen *silmä*-sanan saamelaisesta vastineesta **čēlmē* on saatu *čilmu* 'rikka, roska' ja sanan *sääksi* vastine **čiekčē* on lainattu muodossa *čiekso* ~ *čieksa* 'id.'; suomen ja karjalan raja-alueella Suistamolla tämä (karjalan) sana on silti kiinnostavasti muotoa *sieksu* (KKS s.v. *sieksa*; Aikio mts. 60–63). Myöhemmissä pohjoisissa lainoissa saamen **č-*:n vastineena nähdään *s-* niin etu- kuin takavokaalisissa-kin sanoissa (esim. *sieppuri* 'karhunnahkainen kauluri' ~ saaN *čehporas*; mts. 276–279), mutta *silkka*-sanan yleissuomalainen eli varhaisimpiin saamelaislainoihin viittaava levikki ei jätä juuri muuta mahdollisuutta kuin selittää alkukonsonantin epäodotuksenmukaisuus sanansisäisen klusiilin aiheuttamaksi dissimilaatioksi (ja kenties – jos aiemmasta etymologisesta yhdistyksestä ei haluta kokonaan luopua – myös *silkka*-sanaan yhdistetyn, mutta semanttisesti etäisen *sileä*-sanueen vaikutukseksi; ”vaikutuksesta” etymologisena käsitteenä ks. kuitenkin Saarikivi 2007, 339, viite 10).

Huomion ansaitsee vielä SKES:n mainitsema *silkas*, joka muistuttaa läheisesti saamen adjektiivin predikatiivimuotoa *čielggas* (< **čielkes*). Tätä lähinnä lounaismurteiden pohjoisryhmästä – monien saamelaislainojen rajaseudulta – muistiin merkittyä sanaa käytetään SKES:n mainitseman merkityksen 'sileä,

kaunis, puhdas (lähinnä puusta)’ lisäksi erityisesti selvistä nesteistä puhuttaessa, esim. *O, ni silkas vesi* ”tarkoitta keväällä jäistä vapaa mereä, meren lahdelta y.m.” (sic; SMSA, Pyhämaa), *ei silkas veri ol mittä vaaralist* [”esim. nenästä tuleva selvä, kirkas veri, jossa ei ole mitään hyytymiä”] (SMSA, Hinnerjoki), samoin Kaustisella (SMSA) asti ”railosta tai avannosta voi näkyä *silikas vesi*”, jota ei jää peitä tai *Sataa lunta ja räntää mutta toisinajoin aivan silikasta vettä*.

”Silkkaudesta” ja sen tarkoittamasta kirkkaudesta puheen ollen voidaan vielä panna merkille, ettei myöskään *kirkas* – sekin lähinnä suomeen rajoittuva ja etymologisessa kirjallisuudessa (SSA, NSES) vain *kirkua*-verbiin epämääräisen deskriptiivis-onomatopoeettisesti yhdistetty adjektiivi – ole äänneasunsa ja laaja-alaisen merkityksensä (esim. SMS s.v.) suhteen kovinkaan kaukana kantasaamen **čielkeš*-muodosta, jonka odotuksenmukainen laina-asu olisi siis (**)*kilkas*. Muotojen *kirkas* ja *kilkas* keskinäinen suhde tuo mieleen mm. Nikkilän (1999, 135–139) esittelemät itämerensuomen sporadiset konsonanttivaihtelut, joiden joukossa myös monia *-rk(k)- ~ -lk(k)-* vaihteluita (esim. sm. *herkkä ~ helkkä* ’heleä, herkkä’, *nurkka ~ nulkkä*). Samaa vaihtelua onkin havaittavissa jonkin verran myös *kirkas*-sanana yhteydessä, joten SMS:n (s.v. *kilkas* ’kirkas’) esimerkkejä *Taivas on niin kilikkaassa pouvassa* (Rautavaara; vrt. edellä mainittu Kittilän *Silkka pouta ei pilven hattaraakhan nävy*) ja *Se on oikhein kilkas tuo kuva* (Enontekiö) voidaan periaatteessa jopa pitää saamen sanan yksiselitteisinä lainavastineina. Se, että saamen **čielke(s)*-muodoista voidaan ajatella saadun niinkin erilaisia muotoja kuin *silkka*, *silka*, *silkas* sekä *kirkas* ja *kilkas*, rinnastuu yllä mainitun *sääksi*-sanana vastineen **čiekčę* lainautumiseen paitsi eteläkarjalan muodoissa *čiekso ~ čiekša ~ sieksu* myös pohjoisempaa vienankarjalassa appellatiivina ja sen länsipuolella tavattavissa suomalaisissa paikanimissä esiintyvässä muodossa *kiekki*. Kyse on erikseen lainatuista muodoista (Aikio 2009, 60–61), mitä tietysti myös *silkka*- ja *kirkas*-sanojen saamelaiset etymologiat edellyttävät.

4. Tilaa uusille äännesuhteille?

(Seuraavassa puheeksi tuleville suomen verbeille on jo aiemmin esitetty erilaisia etymologioita, mutta tilan säästämiseksi ohitan niiden referoimisen tässä yhteydessä; ks. kuitenkin alempana.) Yllä esitetyn, alkukonsonantin osalta epä-säännöllisen *čielga ~ silkka* -yhdistyksen tueksi on tietysti mahdollista etsiä lisäksi vastaavia, aiemman ja varmasti edelleen kehittyvän tutkimusperinteen valossa epäodotuksenmukaisia äännesuhteita. Tällaiseksi tarjoutuu nyky-suomessa lähinnä adverbiksi *siekailematta* ja adjektiiviksi *siekailematon* kiteytynyt sekä muutenkin kieltohakuinen verbi *siekailla* ’kuhnailla, kartella’, jota ei liene aivan mielikuvituksellista yhdistää saamen kätkemistä ja piilottamista ilmaisevaan *čiehkät*-verbiin (< kantasaamen **čieke-*) sekä siitä johdettuihin verbeihin *čiegadit* ’piilotella’, *čiehkádit* ’piiloutua’ ja *čiehkádallat* ’piileskellä’, jos etuvokaalia edeltävän **č*-n korvaaminen *s*-llä muuten näyttää jossain mää-

rin mahdolliselta; *siekailematta*-muodon synonyymejähän ovat käytännössä mm. *peittelemättä* ja *piilottelematta*, samoin adjektiivia *siekailematon* vastaa *peittelemätön*.

Samantyyppinen vallitsevan käsityksen mukaan epäsäännöllinen korvaussuhde voi selittää myös *solkata*- ja kenties myös *solvata*-verbin taustaltaan saamelaisiksi sanoiksi. Vaikka pyöreitä takavokaaleja edeltänyt saamen *č- on tähänastisen käsityksen mukaan korvattu itämerensuomessa *j*-llä (*joukahtaa*, *julku*; ks. Aikio 2009, 69–71, 246), ei liene täysin poissuljettua, että tämän fonologisesti selittyvän äännesuhteen ohella *č- on toisinaan kotoistettu sitä etymologisesti vastaavalla *s*-llä myös lainasanoissa (ns. etymologisesta nativisaatiosta ks. Aikio 2007; 2009, 12–17). Verbit *solkata* 'puhua (eritt. huonosti, koväänisesti) vierasta kieltä; puhua epäselvästi, änkyttäen; sotkea' ja *solvata* 'loukata jkn kunniaa häpäisevin sanoin, herjata, parjata' ovat semantiikaltaan melko erilaisia, mutta sittenkin niillä on nähtävissä selviä yhteisiä piirteitä; molemmat viittaavat huonoon ja vauhdikkaaseen puhumiseen, vrt. esim. *Älä solkk stä ruaḡḡias joka paikka!* (SMSA, Rauman maalaiskunta) ja kirjasuomen varhaisin esiintymä *Nyt että hän Suomalaisen Kirkon kokouksen edessä solkaisi mainitut sanat Ruotzia, jota ei hän kuitengan puhua taida, ja sillä muotoa kuin sanottu on, lähti ajattomasti pois Kirkon kokouksen edestä*, – – (Lizelius [1759] 1919, 68) sekä toisaalta *Se solvas päin naamaa* (SMSA, Luopioinen) ja *Kyllä se tuo lida* (sic) *ilikki toista solovata ihan nenän eissä* (SMSA, Pielavesi).

Tällaiset affektiivisehkot merkitykset vetävät toki puoleensa monia eri tavoin syntyviä ja lainattavia sanoja, joiden semanttiset kehityskulut voivat olla yllätyksellisiäkin. Yksi *solkata*-verbin eräänlaisista synonyymeistä on lähinnä itämurteista tunnettu *posmittaa*, *posmentaa*, jonka Ruoppila (1986, 40–41) selittää lainatun venäjän kirkollisesta ilmaisusta *Боже мой* 'Jumalani!': *Posmenti niin että sylyky suusta pärisi* (Utajärvi); vrt. toisaalta Kaavin (SMSA s.v. *solkata*) *Se kun siinä vaikkapa tuas tuo humalainen purjuvaa, huahlovaa, puljaa-tuu eistaas. Huastoo vuahtovaa, mäslējää solokkavaa. Tolokkuvoa, vaikkapa yhtä ja sammoa asijaa. Suu vuahessa, kun suavon keittäjä tai sijaton sielu, jottei sua hengentiellistä rauhoa toisetkoa*. Samaan tapaan myös *solvata* voi usein "suu vuahessa" eli "niin että sylyky suusta pärisee" – *Kyllä se sitä solovasi vasten silimiä* (SMSA, Pattijoki) – mistä syystä sekä *solkata* että *solvata* voitaisiin varoen yhdistää suomen *sylki*, *sylkeä* -nomenverbumin saamelaiseen vastineeseen *čolga* (< *čolke), *čolgat* (< *čolke-), vaikka odotuksenmukaisempia vartaloita olisivatkin lähinnä ***jolk(k)a*- tai ***jolk(k)i*- (saamen *čolga* < *čolke tosin on itsessäänkin epäodotuksenmukainen *sylki*-sanan vastine, jollaisen säännöllisempi asu olisi saaN **čalga < kantasaamen *čelke). Suomen *solkata* ei kuitenkaan ole äänteellisesti kaukana *čolke-vartalosta, ja myöhempien pohjoisten saamelaislajien joukossa onkin sellaisia rinnakkaistapauksia kuin esim. vuoren lakea merkitsevistä *čohkka*-sanasta (< *čokke ~ *čokkē) saatu *sokka* (Aikio 2009, 278).

Verbin *solvata* kytkeminen samaan yhteyteen on äänteellisesti asteen ongelmallisempaa, joskin astevaihtelua muistuttava *-lk(k)-* ~ *-lv-* -variaatio

mahtunee tämänkaltaisissa affektiivisissä sanoissa havaittavan muuntelun rajoihin.³ Tällaiselle merkitysyhteydelle löytyy joka tapauksessa tunnettuja paralleleja – ja samoin hieman arvaamattomia äännesuhteita – mm. germaanisista kielistä; vrt. vaikkapa ruotsin *spotta* ’sylkeä’ ja norjan *spotte*, saksan *spotten* ’pilkata, solvata’ tai ruotsin *bespotta*, esim. *Presidenterna F. och R. [i Åbo], som röstat för H:s hängning, [drogos] ut och förevisades för massan samt bespottades både i uttryckets verbala och bildliga mening* (SAOB s.v.) ja EWD:n (s.v. *Spott*) luonnehdinta ”Die Bedeutungsentwicklung geht von ‘jmdn. ansprechen als Zeichen der Verachtung’ aus.” Suomen *solkata*-verbiin puolestaan rinnastuvat esimerkiksi englannin verbit *sp(l)utter*, *(be)spatter*, jotka viittaavat sekä syljeskelyyn että nopeaan, epäselvään ja usein kiihkeään tulistuneeseen puheeseen. Huomattakoon vielä sekin, että Karjalan kielen sanakirjan ainoat puheena olevia suomen verbejä muistuttavat esimerkit toimivat liki päinvastaisissa merkityksissä: *paissa šolventau* (Vuokkiniemi; KKS s.v. *solventoa* ”nopeasta, epäselvästä puhumisesta” [ts. ’solkata?]) sekä *vell’i vie hos tirppelöö, ga névesky vai šolkkoau sanoo: hyvä kolluzid, ga otetannuz, ed minul jeännys tsakattavakse* (Säämäjärvi; KKS s.v. *šolkata* ”suoraan, häikäilemättä puhumisesta” [ts. ’solvata?]) ja *hää gu sanoi šolkkai, toine kai huigeni* (Vitele; id.).

Äänteellisesti erilaisten verbien *solkata* ja *solvata* yhteyttä vahvistaa sekin, että molempia käytetään murteissa monin paikoin myös mm. puhuttaessa avainten tuloksettomasta liikkutuksesta lukossa (nykypuhekielessä tavallisemmin kai esim. *ränkätä, räplätä*). Samassa merkityksessä esiintyvät myös satunnaisempi *solkottaa* ja satakuntalainen *solata* (: *solaa-*, ei **solkaa-*), jotka niin ikään viittaavat myös äänekkääseen, itsepintaiseen ja epäselvään puhumiseen, solkkamiseen: *Älä solokota, et sinä mitee tiälä!* ja *Älä solaa, puhu selvästi, vaikka sana päiväs* (SMSA, Pomarkku; vrt. Porin *Älä solvaa [!] puhu selvää vaikkei tulis ko sana päiväs*), *Kunnei siitä saas selevee ku se solaa puhettansa* (SMSA, Kankaanpää). Edelleen yllä mainittuun karjalan *šolventau*-muotoon rinnastuu lähinnä Kainuussa ja Savossa tunnettu *solventaa*, jonka häilyvä merkityskenttä ulottuu pahanpuhumisesta heikkoon artikulaatioon, esim. *Se huastoo soloventaa jotta oikein sylyk suusta tulloo* (SMSA, Heinävesi).

Yllä verbeille *siekailta*, *solkata* ja *solvata* esitetyt saamelaiset etymologiat on syytä tulkita lähinnä varovaisiksi ehdotuksiksi ja suuntaviitoiksi näiden toistaiseksi enemmän tai vähemmän hämäräksi jääneiden sanojen alkuperän selvittämiseen (muista, melko vakiintumattomista selityksistä ks. SKES, SSA, NSES). On kuitenkin huomattava, että yhdessä ylempänä *silkka*-adjektiiville esitetyn etymologian kanssa näiden yhteensä neljän saamen sananalkuiseen **č-*hen yhdistetyn *s-*alkuisen sanan lienee tarkemman tutkimuksen myötä mahdollista katsoa edustavan jopa yhtä säännöllistä äännesuhdetta kuin tähänastiset **č-* → *k-/j-* -yhdistykset, joita Aikio (2009) esittää kaikkiaan vain viisi (*kelo*, *kieppi*, *kinkeä*; *joukahtaa*, *julku*). Toisaalta suomen nuorimmat lainasanakerrostumat

3. Vrt. myös semanttisesti samanhenkiselle *nälvä*-sanueelle (esim. *nälvä* ’lima’, *nälviä* ’syödä haluttomasti, näykkää; pistellä sanoin, ivata’) ehdotettu epäsäännöllinen yhteys uralilaiseen **nälmä*-sanaan, jonka perillisiin kuuluvat mm. saamen *njälbmi* ’suu’ ja unkarin *nyelv* ’kieli’ (SSA s.v. *nälvä*).

osoittavat elävästi, kuinka lainasanojen äännesuhteet voivat käytännössä olla erittäin monipuolisia – siis epäsäännöllisiä: esimerkiksi ruotsin *plätt* on lainattu suomeen ainakin asuissa *plätty*, *plätti*, *plettu*, *lätty* ja *lettu*. Tämäntyyppistä variaatiota kuvaa laajasti mm. Grönholmin (1988) tutkimus Turun murteen ruotsalaisista lainasanoista, ja tämän äännehistoriallisilta taustoiltaan aivan toisenlaisen tutkimuksen yksityiskohtiin puuttumattakin on muistettava, että myös suomen ruotsalaislainojen joukkoon mahtuu runsain mitoin sananalkuisen *k:n* ja *s:n* variaatiota: vrt. esim. *kinkku* ~ *sinkku*, *kiffeli* ~ *kihveli* ~ *siffeli* ~ *sihveli*, *kyltti* ~ *sylltti*, *kenkätä* ~ *senkätä* ~ *senkata* ja *kihtata* ~ *kihdata* ~ *siftata* ~ *sihrata* (ks. mts. 219–220 *et passim*). Lienee syytä ajatella, että vastaava variaatio ei ole ollut tuntematonta myöskään saamelaiden lainojen lainautumisaikaan, vaikka sellaisen jäljet ajan myötä hälvenevätkin (vrt. myös yllä mainitut karjalan kielimuotojen *čiekso* ~ *čiekša* ~ *sieksu* ja *kiekki* 'sääksi'). Puheena olleiden saamelaislainoiksi ehdotettujen verbien ja niiden harvinaisempien varianttien levikin ja lisämerkitysten kartoittaminen kaipaa luonnollisesti lisätutkimusta.

5. Lopuksi

Yllä esitetyt sananselitykset sisältävät ajatuksen, että kyseiset laaja-alaisesti suomen murteista ja osin karjalastakin tunnetut sanat on lainattu pohjoiseen itämerensuomeen kantasaamesta tai ainakin nykyisiä saamelaiskieliä edeltäneistä kielimuodoista. Etymologisen tutkimuksen kolmesta peruskriteeristä – sanojen äänneasusta, merkityksestä ja levikistä (Häkkinen 1990, 24–67) – ei kuitenkaan ole ollut mahdollista pitää ehdottomasti kiinni yhdenkään selityksen kohdalla. Saamen ja itämerensuomen äännehistorioiden suhteellisen yksiselitteisyyden vuoksi on tosin luultavaa, että useimmat täydellisen säännölliset ja odotuksenmukaiset saamelaiset lainaetymologiat eteläiseen suomeen ulottuville sanoille on jo löydetty viimeistään Aikion (2009) perusteellisen tutkimuksen myötä. Yli kaksisataa vuotta jatkuneen fennougristisen etymologioinnin seurauksena kielten vanhimmille sanoille on luonnollisesti muutenkin yhä vaikeampaa löytää uusia aukottomia etymologisia selityksiä.

Sanahistorian tutkimus keskenään kilpailevine kriteereineen ja tutkimusparadigmoineen on tieteesosiologisesti kiinnostava kielitieteen ala, sillä äännehistoriaa on vanhastaan pidetty luonnontieteellisen eksaktina tutkimuskohteena, suorastaan koko kielentutkimuksen objektiivisimpana osa-alueena. Äännehistorian ensisijaisen sovellusalan ja suoranaisten materiaaliainan, etymologian, tutkimus ei kuitenkaan käytännössä aina esittäydy viileän analyttisena tieteenalana, vaan se on toisinaan jopa tunteikkaampia kielitieteen kenttiä, jonka vastapuolia ovat konservatiivisemmat ja liberaalimmat etymologian harjoittajat, ja jälkimmäiseen ryhmään kuuluu luonnollisesti lukematon joukko suoranaisia amatöörejä. Edellä esitettyjen etymologioiden epätäydellisyydestä huolimatta ne tulee nähdä yrityksiksi seurata säntillisimmän ja sellaisena luotettavimman etymologisen tutkimuksen tietä, jonka ihanteista myös konservatiivisimmat

etymologit aika ajoin jossakin määrin joutuvat luopumaan, vaikka sitten uusien äännevuokkien vakiintumisen toivossa.

Useita yllä esitettyjä sananselityksiä yhdistää se, että sanojen nykymerkitykset ovat melko kaukana niiden oletetun alkuperän semantiikasta, mutta näitä merkitysten välisiä kuiluja on mahdollista silloittaa tarkastelemalla sanojen todellista käyttöä kielessä. Tällaisia ovat mm. vanhan kirjasuomen *kietoa*- ja *käsittää*-verbiin synonyymiselta vaikuttava käyttö esim. parallelismissa *kietoaxensa ja käsittäxensä meitä*, luonnehdinnan *silkkaa valhetta* saamenkielinen vastine *čielga gielis* tai yhtäläisesti kirkasta poutaa merkitsevät ilmaukset *silkka pouta* ja *kilkas pouta* sekä mm. *solvaamisen, solkkaamisen ja sylkemisen* etymologiseen yhteyteen viittavat esimerkit, joissa myös *solvata* voi ”vasten silimiä”, ”päin naamaa” eli ”ihan nenän eissä”, ja *huastoo soloventaa* voi ”jotta oikein syyk suusta tulloo”.

Kielestä toiseen lainattujen sanojen etymologisissa selityksissä on toki jo aiemmin hyväksytysti turvaututtu moniin kaukaisempiinkin funktionaalisiin yhteyksiä edellyttäviin merkityksenkehityksiin, mutta itämerensuomen saamelaislainoja kartoitettaessa on toistaiseksi rajoitettu lähinnä tyypillisiksi substraattisanoiksi luonnehdittaviin konkreettiserkityksiin tai ekspressiivisiin sanoihin. Yllä käsitellyt *kietoa*, *silkka* ja *kirkas* ovat silti suunnilleen yhtä tavallisia ja neutraaleja sanoja kuin esim. synonyymisehdot ruotsista ja venäjältä saadut *pakata* ja *siisti*, ja samaa voi sanoa myös joistakin jo aiemmin saamelaislainoiksi esitetyistä sanoista, kuten *kaasu*, *kenttä*, *mieto*, *nuotio* ja *vaara* (Aikio 2009). Saamesta itämerensuomeen lainattujen sanojen ja paikannimien etymologioimista näyttävät näihin päiviin asti ehkäisseen ylimalkaiset ja anakronistiset käsitykset saamelaisista suomalaisille melko satunnaisina naapureina, joiden on katsottu paikoilleen asettunutta maanviljelystä epämääräisemmin vain ”kierrelleen porojensa perässä” ja ajan myötä vetäytyneen yhä pohjoisemmaksi (ks. myös Aikio 2003, 105–106). Voinee kuitenkin ajatella, että saamelaisten lainakontaktien tuntemuksen monipuolistuminen johtaa hiljalleen tämänkin tutkimuskohteen emansipoitumiseen ja sen myötä siihen, että saame voidaan nähdä muiden itämerensuomen naapurikielten kanssa tasavertaisena kontaktitahona, josta voi olettaa lainatun myös arkisempaa ja neutraalimpaa tai ainakin sellaiseen käyttöön kehittyntä sanastoa, jonka alkuperä odottaa vielä löytäjiään.

Lähteet

- Aikio, Ante 2003: Suomen saamelaisperäisistä paikannimistä. – *Virittäjä* 107, 99–106.
- 2007: Etymological nativization of loanwords: a case study of Saami and Finnish. – Toivonen, Ida – Nelson, Diane (eds): *Saami linguistics*, 17–52. John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia.
- 2009: *The Saami loanwords in Finnish and Karelian*. [Väitöskirja, Oulun yliopisto.]

- Biblia = *Biblia, Se on: Coco Pyhä Ramattu, Suomexi*. Stockholm, 1642.
- EWD = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet im Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, Berlin unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. 2. Auflage durchgesehen und ergänzt von Wolfgang Pfeifer. Akademie Verlag, Berlin 1993.
- Grönholm, Maija 1988: *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Häkkinen, Kaisa 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 2007: Suomen kirjakielen saamelaiset lainat. Ylikoski, Jussi – Aikio, Ante (doaimm.): *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*, 161–182. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- 2008: Henrik Gabriel Porthan ja saamen kieli. *Auraica. Scripta a Societate Porthan edita* 1, 47–57. [<http://ojs.tsv.fi/index.php/Aur/> 31.5.2009.]
- Inkilä, Arvo T. 1942: *Käsittää. Virittäjä* 46, 19–34.
- KKS = Virtaranta, Pertti – Koponen, Raija (päätoim.) 1968–2005: *Karjalan kielten sanakirja* I–VI. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI:1–6. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. [<http://kaino.kotus.fi/kks/> 29.11.2009.]
- Koivulehto, Jorma 2009: Etymologisesti hämäriä *-(is)tA*-johdosverbejä, lainoja ja omapohjaisia. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 92, 79–102. [<http://www.sgr.fi/susa/> 30.6.2009.]
- Koponen, Eino 1996: Lappische Lehnwörter im Finnischen und Karelischen. – Larsson, Lars-Gunnar (Hrsg.): *Laponica et Uralica. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala*, 83–98. *Studia Uralica Uppsaliensia* 26. Uppsala.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lizelius, Andreas [1759] 1919: Andreas Lizeliuksen suomenkielisiä kirjoituksia. Pöytyän kirkonkokousten pöytäkirjoja vuosilta 1756–1759 ja 1761. Pöytyän kirkonarkistosta kopioinut E. A. Virtanen. – *Virittäjä* 23, 55–72.
- Lytkin = Лыткин, Василий Ильич 1964: *Исторический вокализм пермских языков*. Наука, Москва.
- Nikkilä, Osmo 1999: Sporadischer Konsonantenwechsel im Ostseefinnischen. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 21/22, 129–160.
- NSES = Häkkinen, Kaisa 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. WSOY, Helsinki.
- OED = *Oxford English Dictionary Online. The definitive record of the English language*. [<http://dictionary.oed.com/> 21.6.2009.]

- Ruoppila, Veikko 1986: *Venäläisperäistä sanastoa suomen murteissa*. Suomi 136. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarikivi, Janne 2007: Uusia vanhoja sanoja. Ylikoski, Jussi – Aikio, Ante (doaimm.): *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*, 325–347. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages. An introduction*. Davvi Girji, Kárášjohka.
- SAOB = *Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien I–*. Berlingska tryckeriet, Lund 1898–. [<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> 8.5.2009.]
- SKES = Toivonen, Y. H. – Itkonen, Erkki – Joki, Aulis J. – Peltola, Reino 1955–1981: *Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VII*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII:1–7. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- SLW = Hasselbrink, Gustav 1981–1985: *Südlappisches Wörterbuch I–III*. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C: 4. AB Lundequistska Bokhandeln, Uppsala.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja I–*. Kotimaisten kielen tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Valtion painatuskeskus, Helsinki, 1985–.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- SSA = Itkonen, Erkki – Kulonen, Ulla-Maija (toim.) 1992–2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja I–III*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja I–*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 39. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1985–.

Jussi Ylikoski
Nykykielten laitos
PL 24
00014 Helsingin yliopisto
jylikosk@mappi.helsinki.fi